

Kritērijs ētikai – kādu labumu medijs dod sabiedrībai

♦ **Skaidrīte Lasmane intervijā:** žurnālisti nosaka kultūru, lai piešķirtu visam saprātīgu jēgu

SIGITA ROKE

Latvijas Universitātes emeritētā profesore, vadošā ētikas jautājumu pētniece **Skaidrīte Lasmane** ir Latvijas Žurnālistu asociācijas izvirzītā Latvijas Mediju ētikas padomes locekle. Skaidrīte Lasmane profesionālo mūžu ir veltījusi ētikas pētījumiem, arī komunikācijas ētikai. Līdz ar to, runājot par mediju ētiku, viņas viedoklis ir nozīmīgs. Tāpēc aicinājam profesori uz sarunu par svarīgākajiem mediju ētikas jautājumiem.

Ir nodibināta Latvijas Mediju ētikas padome, un jūs esat padomes locekle. Kāds vērtējums par padomes darbu? Kā tas ietekmēs situāciju medijētikas jomā?

– Tur visi strādā. Izskatītas pāris sūdzību. Es vienmēr esmu teikusi – man ļoti negribas, ka ētikas padome ir sodīšanai, bet tā gan pašlaik sanāk. Tomēr nav tik ļauni. Es pati esmu padomē un varu arī pozitīvas lietas virzīt – ne tikai sliktu teikt, bet arī iedvesmot, atgādināt. Mediju ētikas padomei, man liekas, ir jāatgādina mediju atbildība, godīgums. Tieši atbildība pret auditoriju. Būšu šajā nedēļas nogalē Cēsīs sarunu festivālā «LAMP», tur mums par mediju ētiku būs performance.

Daudziem medijiem ir izdzīvošanas jautājums un komercinterešes. Lai izdzīvotu, kaut kas ir jādara, lai auditoriju piesaistītu, līdz ar to bieži vien ir tā, kā ir. Saka – jāņem vērā auditorijas pieprasījums. Bet auditorijas pieprasījums ir ļoti dažāds. Tad kuras auditorijas pieprasījums ir svarīgs?

Es diskutēju ar kaimiņiem par vienu no mediju stereotipiem, ka jaunais prezidents nemāk sarunāties ar tautu. Bet tautai jāprot sarunāties ar prezidentu. Tautai ir jāizglitojas, lai saprastu, ko saka Levits. Prezidentam nav jārunā «vieglajā valodā». Un te arī ir mediju loma – ar performanci likt auditorijai domāt dziļāk, citādi. Medijiem ir jāskatās plašāk.

Jūs savulaik, jau pirms daudziem gadiem, esat uzdevusi jautājumu – kā panākt, lai ētika ir atslēgvārds komunikācijas profesionāļu domāšanā? Vai par ētiku mediji domā vairāk, mazāk?

– Kvantitatīvi ētiku izmērit nevar. Tas, ko mēs parasti mācām studentiem, ir elementāras lietas – prasījums pēc precizitātes, arī sabiedrībā nozīmīgu lietu pārzināšana. Bet galvenais ētikā ir kvalitatīva žurnālistika. Žurnālistikas kvalitāte ir gandrīz sinonīms ētikai. Ja nav izglītības kvalitātes,

SKAIDRĪTE LASMANE, Latvijas Mediju ētikas padomes locekle.

FOTO – IEVA LŪKA, LETA

nav žurnālistikas kvalitātes, arī tur ir savas sakarības.

No žurnālistikas funkciju viedokļa ir jautājums – cik tās ir šauras vai plašas. Un jārunā ne tikai no precizitātes viedokļa, interesantuma, sabiedriski nozīmīgas tematikas viedokļa. Parasti mēs saucam trīs funkcijas – izglītojošā, informējošā un izklaidējošā. Pašlaik visvairāk redzam informējošo funkciju, kur žurnālistam ir jābūt objektīvam. Es šo vārdu sen esmu svītrojusi no sava repertuāra.

Es pat domāju, ka mūsdienās, kad mediju vara ir tik acīmredzama un milzīga, varbūt jāpārskata arī šīs funkcijas, žurnālistikas jēdziens jāpaplašina. Būtībā žurnālisti veido mediju kultūru.

Un mediju kultūra patlaban ir dominējošā. Mediji ir galvenais, no kā iegūst ne tikai informāciju, bet arī visas nozīmes, jēgu un vērtējumus. Mediji nosaka kultūru, tāpēc mediju atbildība ir milzīga, to tikai parasti neuzsver.

Mediju vide pēdējos gados ir ļoti mainījusies. Kuras pašlaik ir mediju ētikas nozīmīgākās problēmas?

– Arī mediju pieprasījums ir mainījies. Televīzija atstāta vecākajai paaudzei, jaunie vairāk ietekmējas cits no cita interneta medijos. Tā kā tas ir milzīgs apvērsums – digitālā revolūcija. Arī tur ir ētikas nosacījumi. Tās, ko visu laiku saka, bet grūti īstenot, – atbildēt par to, ko tu dari. Tāpēc jau ir prasījums, ka arī interneta medijos ir vajadzīga kvalitatīva, profesionāla žurnālistika.

Bet viss ir atkarīgs no pieprasījuma. Es nezinu, vai ētika ir daudz pieprasīta sabiedrībā, jaunatnē. Tagad pieprasa vieglumu, izklaidi. Sabiedrībai nepatīk nopietnas, sarežģītas lietas. Un tas būtu ētiski,

«Kāpēc žurnālisti tik maz runā par to, ka Latvijā pārmērīgi lieto alkoholu, kas arī saistīts ar azartspēlēm?»

Ja tiešām sabiedrībai ļoti svarīgus jautājumus pasniegt skaistā, interesantā performances limenī. Nevis garlaicīgi, vienaldzīgi, nevis objektīvi, bet kvalitatīvi. Lai rezultāti būtu ētiski. Bet ētiski rezultāti nozīmē, ka cilvēka darbībai, dzīvei, devumam valstij, Eiropai, pasaulei būtu kāds liels svars un jēga, nevis viss tikai sev – savai ērtībai, savam labumam, savai izklaidei.

Kultūra prasa, lai piešķirtu visam kaut kādu saprātīgu jēgu. Ja mediji ir galvenie kultūras veidotāji, tad viņu atbildība ir šīs saprātīgās jēgas piedāvāšana.

Tātad, ja auditorija vēlas vieglumu, mēs to dodam?

– Performance jau būtu tikai forma. Lai kaut ko ietekmētu, svarīgi temati, ko izvēlas. Es saukšu piemērus, ko es esmu sapratusi, bet varbūt nevajag tā saprast. Es domāju, ka radio ir ārkārtīgi daudz ierādņu informācijas. Es nebaudos no šī vārda un nepārspīlēju. No rītiem kādi tik ierādņi tur runā, es nevaru pat nosaukt visus tos amatus. Manuprāt, par tik maziem, ne-nozīmīgiem jautājumiem. Piemēram, par medicīnu ir daudz tematu un ierādņu. Mums nevajadzētu to visu zināt. Ir tik daudz sīku jautājumu, piemēram, par zāļu iegādi. Uz veselu cilvēku vispār tas neattiecas. Ir viena ļoti maza sabiedrības daļa, kurai adresē tēmu par valsts apmaksāto zāļu kārtību. Un informē, un informē... Nav brīnums, ka jaunatne to bieži vien neklausās.

No ētikas viedokļa mans galvenais iebildums būtu pret šo ierēdniecības informēšanas lavīnu.

Ļoti maz ir refleksijas, pārdomu raidījumu, jo arī par mākslu bieži vien vairāk ir informācijas, nevis patiešām diskusiju par to, kādas ir galvenās tendences.

Ja tematika ir ļoti vienvēidīga, kas skar mazu auditorijas daļu, tad es nedomāju, ka tā ir kvalitatīva žurnālistika.

Piemēram, Dombura raidījums «Delfos» var klausīties ar baudu. Tur ir asums, pozīcija, tur nav vienkārši – es esmu informators un dodu, kā Domburs teiktu, «da jebko». Liekas, ka ir ļoti jārevidē arī izglītībā prasītais – informēt objektīvi, dot faktus. Ja medijs ir kultūras veidotājs, tad tam ir daudz dziļākas funkcijas.

Es diezgan regulāri klausos BBC, un tur par katru informāciju ir komentārs, komentē profesionāli. Bet pateikt tikai ziņu... Uzreiz sacis – bet mums nav līdzekļu – nu tad nav nekādas izejas. Tā kā man nav iebildumu pret neprecizitāti, piemēram, jo es labi saprotu, ka vajag ātri dot ziņu, un steigā ir nenovēršami, ka kļūdas būs. Bet ir daudz dziļāki un nozīmīgāki jautājumi, ko mediji Latvijā nevis pilda, bet nepilda.

Tas ir mans viedoklis, ka medijs ir kultūras galvenais veidotājs, tam ir milzīga atbildība, bet tas joprojām uzturas 19., 20. gadsimtā.

Es runāju ar raidījuma «Aizliegtais paņēmiens» autoru Gunti Bojāru, kurš atzina, ka, viņaprāt, mēdz balansēt «uz ētikas robežas». Kā vērtējat jūs?

– Es vērtēju tā – ja ir labums auditorijai, tad esmu pret sīkumai-

nām iebildēm. Ja žurnālists nav drosmīgs, ne viss izdosies. Un es te nedomāju tikai pētniecisko žurnālistiku, kas atklāj korupciju, ko ļoti labi dara «de facto», «Nekā personīga».

«Aizliegtais paņēmiens» ir viens no atšķirīgajiem raidījumiem, kas palielina daudzveidību. Nav ko sūdzēties par ētikas pārkāpumiem, ja ir rezultāts. Piemēram, par «Gan Bei», «Tokija» – ļoti daudz atklāja. «Aizliegtais paņēmiens» atsvaidzina to televīzijas rituālu – tik pierastu.

Kultūrā ļoti svarīgi ir ar savām acīm redzēt ko jaunu, kam ir jāpiešķir nozīme. «Aizliegtais paņēmiens» redz savām acīm. Bet Bojāram ir divi lieli uzdevumi. Arī diskusija trešdienā ir viņam. Un tur jābūt pārcilvēkam, lai izdarītu kvalitatīvu abus darbus.

Kādi tad ir ētiskas žurnālistikas kritēriji? Vai sabiedrība atšķir ētisku no neētiskas žurnālistikas?

– Par ko es pēdējā laikā daudz esmu uzstājusies un kur es saskatu ļoti dziļus ētikas pārkāpumus, – tā bija intervija LTV ar Jāni Zuzānu. Kā viens žurnālists var reklamēt, nebaidos šī vārda, azartspēļu īpašnieku!? Kā žurnālists var tik nekritiski runāt par lietām, saistītām ar azartspēlēm Latvijā?

Kāpēc žurnālisti tik maz runā par to, ka Latvijā pārmērīgi lieto alkoholu, kas arī saistīts ar azartspēlēm? Es šodien dzirdēju ziņas, kur sekoja reklāma ar nebanku aizdevēju, un tagad man katru rītu vajadzēs desmit reizes klausīties par šo nebanku aizdevēju. Parunāiet ar taksometru šoferiem, ko viņi stāsta! Ne jau pārtikai aizņem un ne jau nabagi. Aizņem azartspēļu spēlētāji, kad visa nauda ir nospēlēta. Šie ir tie jautājumi, ko žurnālisti tik maz cilā.

Piemēram, konkurences ar Igauņiju dēļ tagad samazinās alkohola cenu – vai tā nav tuvedzība, kāpēc žurnālisti par to neklīdz skaļi, ka tas vairo alkoholismu? Un tā nav viena ierēdņa lieta, bet visas sabiedrības milzīga sociāla trauma un nejdzība. Kāpēc par to tik maz runā? Es saprotu, ka vieglāk ir izlasīt reliži, atsaukt ierēdņi, kurš atskaitīsies, ka bija medijs. Visiem izdevīgi. Bet sabiedrība no tā neiegūs. Man galvenais kritērijs ētikai ir – kādu labumu medijs dod sabiedrībai. Vairāk man neko nevajag. ♦

Projektu līdzfinansē
Mediju atbalsta
fonds no Latvijas
valsts budžeta līdzekļiem

MAF